

Patrycja Wąglorz¹

ZRÓWNOWAŻONY DIALOG SPOSOBEM ZMIANY SPOŁECZEŃSTWA

Streszczenie: Artykuł ma na celu ukazanie innowacyjnej roli dialogu w realizacji idei zrównoważonego rozwoju. Dialog przybiera formę dialogu zrównoważonego jako narzędzia zmiany społeczeństwa. Zbudowany jest on z koncepcji filozoficznej, psychologicznej, społecznej i pedagogicznej. Tak szeroko pojęty dialog przybiera całkowicie nową formę odnosząc go do realizacji celów zrównoważonego rozwoju. Zrównoważony dialog tworzy sieć powiązań i oddziaływań międzyludzkich, tworząc tym samym zasadę współistnienia opartą na procesie uświadamiania. W zakresie edukacji wczesnoszkolnej jest on metodą dydaktyczną oddziaływającą na młode pokolenie dające zasiew jego oddziaływań w skali makro, czyli społeczeństwa. Przedstawiona metoda dialogu zrównoważonego jest autorską metodą, która jest w trakcie sprawdzenia eksperymentalnego, dlatego uwagi empiryczne są oparte na dotychczasowych spostrzeżeniach badawczych. Zrównoważony dialog jako narzędzie zmiany społeczeństwa jest realną nadzieją walczącą o nasz świat, co ukazuję w artykule.

Słowa kluczowe: dialog, zrównoważony rozwój, uświadamianie, społeczeństwo.

A SUSTAINABLE DIALOGUE A MANNER OF CHANGING SOCIETY

Abstract: The article aims to show the innovative role of dialogue in the implementation of the idea of sustainable development. Dialogue takes the form of a balanced dialogue as a tool for changing society. It is built on philosophical, psychological, social and pedagogical concepts. This wide-ranging dialogue takes on a completely new form, addressing the goals of sustainable development. A balanced dialogue creates a network of connections and interactions between people, thus creating the principle of coexistence based on the process of awareness. As far as elementary education is concerned, it is a didactic method which affects the young generation, which sows its influence on a macro scale, ie society. The proposed method of balanced dialogue is an author's method that is in the process of experimental verification, therefore empirical observations are based on previous research findings. Sustainable dialogue as a tool for changing society is a real hope for our world, as I show in the article.

Keywords: dialogue, sustainable development, awareness, society.

¹ Absolwentka III Liceum Ogólnokształcącego im. W. Styczyńskiego w Gliwicach o profilu dziennikarsko-prawniczym. Obecnie studentka II roku pedagogiki II stopnia o specjalności: edukacja wczesnoszkolna i wychowanie przedszkolne. Założycielka oraz przewodnicząca Koła Naukowego *Change* na Uniwersytecie Śląskim zajmującego się badaniami nad zrównoważonym rozwojem oraz edukacją globalną. Autorka kilku artykułów naukowych charakteryzująca się aktywnością badawczą w zakresie prowadzonej przez siebie organizacji.

Wprowadzenie

W dobie konsumpcjonizmu, materializmu, mglistych wartości rządzących światem, rodzi się potrzeba zmiany społeczeństwa. Pora oderwać się od tego, co wygłaszał Stanisław Brzozowski², propagując światopogląd pracy i swobody. Światopogląd, iż ludzkość miała być świadomą i swobodną twórczynią samej siebie. Wydawało się bowiem, że rozwój świata nie ma granic, że może stać się wszystkim, co chcemy, wszystkim, co z niego wyprodukujemy, a jego możliwości są wręcz nieskończone. Swoboda i wolność społeczeństw polegała na tym, iż człowiek nie powinien poznawać świata w sposób bezinteresowny, lecz go ustanawiać. Ustanawiać przeciw prawom przyrody, bo jak głosi charakterystyczny dla epoki ekspansji postulat: „Człowiek ma być wynaturzony, a przyroda ucłowieczona”.

Naprzeciw temu myśleniu wychodzi idea zrównoważonego rozwoju, która w szerokim znaczeniu odnosi się do zespołu mechanizmów umożliwiających taką organizację ludzkiego świata, aby mógł harmonijnie i trwale współistnieć z biosferą dającą możliwość samorealizacji człowieka.

Pomimo wielkich założeń, sztandarów zmiany życia, deklaracji narodów świata, ustanowieniu celów zrównoważonego rozwoju...dalej dążymy ku zagładzie.

Aby wprowadzić zrównoważony rozwój na stałe w życie społeczeństw, potrzebne jest skuteczne narzędzie, scalające działalność i współistnienie ludzkości. Tym narzędziem jest dialog, zrównoważony dialog budujący świadome społeczeństwo, co pragnę ukazać i uargumentować w niniejszym artykule.

I. Rozumienie dialogu

Kontekst filozoficzny

Dialog w filozofii jest rozumiany wielorako, dlatego odniosę się tylko do dwóch, ponieważ antagonistycznych podejść. Pierwszym z nich jest pogląd Emmanuela Lévinasa, francuskiego filozofa XX wieku. Podkreślał on, iż filozofia dialogu ma spoglądać na człowieka zmieniając optykę poznania z „Ja” na optykę „Ty”. Istnieje bowiem potrzeba przeciwstawiania dialogu tradycji jedności „Ja” lub systemu, samowystarczalności oraz immanencji. Dla E. Lévinasa bezpośredniość dialogu, wpisana w niego relacyjność, nie podlega zniesieniu dystansu i separacji, a wszelaka symetria, równowaga, zwrotność w relacji z Innym nie istnieją, albo nie są istotą postawy podmiotu względem Drugiego³.

Ponadto według tegoż filozofa w dialogu z drugim człowiekiem otwiera się inna, wyższa metafizyczna przestrzeń, dająca dostęp do nieskończonego sensu. W dialogu „Ja-Ty”, ponad duchowością spełnianej wiedzy przez świat, otwierać się ma transcendencja. Bowiem twarz Innego przedstawia Dobro wywodzące się z wymiaru *meta-physis*. Drugi człowiek jest więc radykalnie inny od swego dialogicznego partnera.

Z przedstawionym przez E. Lévinasa kształtem i formą dialogu nie zgadza się Martin Buber. Według niego dialog z drugim człowiekiem to sytuacja spotkania, spotkania twarzą w twarz. Bowiem rozmowa nie wymaga głosu, gestu, zachowania zmysłowo uchwytnego, a i tak pozostanie mówieniem⁴. Dialog nie może się ograniczać do komunikacji (*communicatio* – wymiana informacji między nadawcą i odbiorcą⁵), gdyż jest postępowaniem rela-

² por. S. Brzozowski, *Idee. Wstęp do filozofii dojrzałości dziejowej*, Kraków 1990.

³ E. Lévinas, *Inaczej niż być lub ponad sobą*, Warszawa 2000, s. 27.

⁴ M. Buber, *Ja i Ty*, Warszawa 1992, s. 209-214.

⁵ M. Śnieżyński, *Sztuka dialogu. Teoretyczne założenia a szkolna i akademicka rzeczywistość*, Kraków 2008, s. 13.

cyjnym ludzi wobec siebie, znajdującym wyraz w komunikacji. Aby to spotkanie było autentyczne, muszą zostać spełnione dwa warunki dialogu⁶.

Pierwszy warunek to zaistnienie potrzeby odniesienia się do drugiego człowieka jako jednostki samodzielnej, a nie jednostki wykreowanej przeze mnie, podmiot dialogu musi uznać „status bytu naprzeciw mnie”. Zaś drugi warunek podkreśla, iż dialog wymaga wczucia się w partnera dialogu, w jego doświadczenie życiowe⁷.

Jednakże warto podkreślić za Urszulą Ostrowską, że dialog to nie tylko metoda komunikowania się, ale również idea, koncepcja, orientacja dialogiczna, której podstawą jest autentyczny zwrot osób dialogujących ku sobie, tj. autentyczne współżycie, współdziałanie. Owa relacja dialogiczna przybiera różną postać. Można interpretować ją jako *autentyczne wyjście ku* (ku drugiemu, innemu, otaczającej rzeczywistości); dotarcie do (istoty problemu, źródeł różnic, poglądów); *bycie z* (z innymi w bogactwie różnorodności, wsłuchiwanie się w swoje i innych racje); *bycie dla* (innych, nieunikanie trudnych sytuacji, wymagających, poszukiwania stosownych argumentów)⁸.

Kontekst psychologiczny

W kontekście psychologicznym według Krystyny Adamskiej dialog jest rozumiany jako specyficzna forma rozmowy, gdzie zaangażowane osoby podejmują świadomy i intencjonalny wysiłek ograniczenia perswazji oraz koncentracji na aspekcie informacyjnym. Ograniczenie perswazji, a więc rezygnacja z zamiaru przekonania drugiej osoby do swojej racji, wymaga czasowego zawieszenia sądów. Psychologicznie jest to niemożliwe, ponieważ byłaby to rezygnacja z kategorii poznawczych, związanych z rozumieniem oraz działaniem. Chodzi przede wszystkim o powstrzymanie się przed wyrażaniem sądów na rzecz wysłuchania drugiej osoby z oczekiwaniem, że przedstawione przez daną osobę przekonania i oceny poszerzą zakres wyobrażeń własnych⁹.

Przedmiotem dialogu w psychologii jest relacja, której trudność przejawia się w otwartości względem samego siebie. Istotą jest tu przekroczenie naiwnego realizmu będącego tylko elementem świata zewnętrznego. W tym kontekście dialog prowadzi do przyjęcia, że własne zachowanie powinno się interpretować w różny sposób, co jest konsekwencją zauważenia u sprawcy tych zachowań różnych, a nawet sprzecznych cech. Psycholog Carl Gustav Jung pisał, iż dialog prowadzi do indywidualizacji, czyli odrębności jednostki, co jednocześnie nie jest równoznaczne z indywidualistycznym uwydatnieniem domniemanej indywidualności w przeciwstawieniu do zbiorowych zobowiązań, lecz wypełnienie owej indywidualności z wcieleniem jej w szerszą całość¹⁰.

Kontekst społeczny

Wszelkie działania komunikacyjne wypływające z dialogu są istotne dla funkcjonowania społeczeństwa, co porusza aspekt społeczny (socjologiczny) dialogu. Komunikacja między ludźmi służy organizowaniu **współdziałania**, ustanawiania norm społecznych i integracji społecznej. Wpływają one również na przekazywanie wiedzy kulturowej następnym poko-

⁶ K. Rosner, *Dialog jako temat filozofii współczesnej: Buber, Gadamer, Habermas*, [w:] *Dialog. Idea i doświadczenie*, (red.) S. Kruszyńska, K. Bembenek, I. Krupeckiej, Gdańsk 2011, s. 19-20.

⁷ M. Buber, *Ja i Ty*, Warszawa 1992, s. 135-137.

⁸ U. Ostrowska, *Fenomen rozumienia świata, siebie i innych w dialogu*, [w:] *Pedagogika dialogu. Dialog jako droga rozumienia i samorozumienia*, (red.) D. Jankowska, M. Grzelak-Klus, Warszawa 2016, s. 37.

⁹ K. Adamska, *Dialog w organizacji – psychologiczne konsekwencje posiadania i podlegania władzy*, [w:] *Dialog. Idea i doświadczenie*, (red.) S. Kruszyńska, K. Bembenek, I. Krupecka, Gdańsk 2011, s. 218-219.

¹⁰ J. Jacobi, *Psychologia Junga*, Poznań 2014, s. 148.

leniom w procesie socjalizacji oraz odnawiania wiedzy do zaistniałych warunków życia. Oprócz rozwoju życia społecznego dialog jako działanie komunikacyjne wykształca tożsamość i kompetencje poszczególnych jednostek¹¹.

Dla socjologów konstytutywna jest **interakcja**. Interakcja społeczna w swojej fundamentalnej formie posiada dialog. Dotyczy ona relacji co najmniej dwojga ludzi, działających intencjonalnie i będących dla siebie nawzajem podmiotami działań. Sposobem doświadczania innych w społeczeństwie jest dialog poprzez kontakt osobisty, który w interakcji społecznej stanowi sytuację prototypową. Sytuacja ta jest przyczyną wszelkich innych spotkań w społeczeństwie¹².

Inaczej pojmuje dialog Witold Mandrysz. Ukazuje on, iż podejmowanie działań społecznych na rzecz danej społeczności przez włączenie przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego poprzez władze obywatelskie może zajść tylko w momencie traktowania ich jako partnerów w dialogu obywatelskim. Dialog ten jest poszukiwaniem rozwiązań politycznych na drodze konsensusu pomiędzy władzą publiczną a organizacjami pozarządowymi, np. NGOami¹³. Takowe myślenie o dialogu wywodzi się z koncepcji demokracji partycypacyjnej, gdzie aparat władzy państwowej jest gotowy do dzielenia się władzą, będąca antynomią do demokracji reprezentatywnej¹⁴.

Kontekst pedagogiczny

W pedagogice dialog rozumie się jako rozmowę między co najmniej dwoma osobami. Stanowi on najbardziej dojrzałą oraz pełną formę kontaktów międzyludzkich. Prawdziwy dialog w aspekcie pedagogicznym może wyrosnąć tylko na podłożu prawidłowych relacji interpersonalnych między uczniami i nauczycielem. Janusz Tarnowski wyróżnia trzy rodzaje dialogu: dialog jako metodę, proces i dialog jako postawę¹⁵. Zaś Joanna Rutkowiak uważa, że w pedagogice dialog rozumie się jako jedną z metod wychowania, paratechniczne działanie pedagoga, działanie sprzyjające osiągnięciu zaplanowanych zamierzeń edukacyjnych. Podstawową składową częścią dialogu są pytania, które wraz z odpowiedzią tworzą konkretną formę wypowiedzi. Forma wymiany myśli między nauczycielem a uczniem pozytywnie wpływa na aktywne uczestniczenie wychowanka w procesie kształcenia i wychowania, przyczyniając się tym samym do lepszych jego wyników¹⁶.

Dopełnieniem aspektu pedagogicznego w charakterystyce dialogu jest rozumienie dialogu według Mieczysława Sawickiego. Uważa on, iż dialog jest wzajemnością. Osoby w dialogu są zwrócone ku sobie (nauczyciel ku uczniowi) i to co wydarza się między nimi jest właśnie dialogiem. Nie ma dialogu między liderem a grupą, nauczycielem a klasą, dialog jest tam, gdzie przestrzeń „pomiędzy” charakteryzująca się akceptacją, wolnym istnieniem oraz autonomią drugiej osoby. Przestrzenią „pomiędzy” w edukacji jest proces

¹¹ por. A. Szahaj, *Krytyka, emancypacja, dialog. J. Habermas w poszukiwaniu nowego paradygmatu teorii krytycznej*, Kraków 1990.

¹² D. Mańkowski, *Dialog w życiu społecznym. Czy socjologowie zapomnieli o podstawowej interakcji społecznej?* [w:] *Dialog. Idea i doświadczenie*, (red.) S. Kruszyńska, K. Bembenek, I. Krupecka, Gdańsk 2011, s. 200-201.

¹³ W. Mandrysz, *Dialog społeczny i dialog obywatelski w procesie kształtowania polityki regionalnej Województwa Śląskiego*, [w:] *Dialog, demokracja, społeczeństwo obywatelskie*, (red.) K. Wódz, P. Kulasa, Dąbrowa Górnicza 2010, s. 26.

¹⁴ por. K. W. Frieske, *Dialog społeczny i demokracja*, [w:] *Dialog społeczny na poziomie regionalnym – ocena szans rozwoju*, (red.) D. Zalewski, Warszawa 2005, s. 13.

¹⁵ M. Śnieżyński, *Sztuka dialogu. Teoretyczne założenia a szkolna i akademicka rzeczywistość*, Kraków 2008, s. 13.

¹⁶ J. Rutkowiak, *Pytanie, dialog, wychowanie*, Warszawa 1992, s. 13.

kształcenia, czyli przestrzeń „dobra i zła”, swoisty fenomen etyczny dwóch obcujących z sobą ludzi w międzyosobowym dialogu¹⁷.

W relacji między uczniem a nauczycielem występują trzy odmiany dialogu jak pisze M. Sawicki: dialog pozorny, dydaktyczny oraz duchowy. Dialog pozorny jest maskowaniem monologu, czyli nakładaniem przez nauczyciela maski dialogu na monolog. Dydaktyczna odmiana dialogu wynika z potrzeby porozumiewania się w procesie kształcenia, przekazu wiedzy oraz zdobywaniu umiejętności. Zaś dialog duchowy wychodzi poza to co werbalne (mimikę, gesty, milczenie, język), pojawia się między nauczycielem a uczniem w relacji nieuprzedmiotawiania i złożenia obietnicy nauczyciela względem ucznia. Asymetria ta bierze się z różnicy między dorosłym a dzieckiem. Nauczyciel wchodzący w dialog duchowy z uczniem podkreśla, że chce, aby po prostu uczeń był, że jest dla niego wartością i chce za niego odpowiadać¹⁸.

Takie rozumienie odróżnia dialog w myśli pedagogicznej od kontekstu filozoficznego, psychologicznego czy społecznego. W pedagogice dialog jest narzędziem pracy, metodą, którą powinniśmy ściągnąć z poziomu hermeneutycznej abstrakcji do poziomu skutecznej prakseologii. Koncepcja zrównoważonego rozwoju powinna umiejscowić nowy wymiar dialogu w centrum swojego działania.

II. Zrównoważony dialog

Dialog jako narzędzie zrównoważonego rozwoju różni się od dotychczasowych jego rozpatrywań. Zrównoważony dialog skonstruowany jest na teoriach tradycyjnych, ale w innowacyjnej formie. Fundamentem tego dialogu jest przedstawiony przeze mnie kontekst filozoficzny, filarami zamysłu kontekstu psychologicznego, oknem na świat, na relacje ze światem jest przedstawiony kontekst społeczny, zaś kontekst pedagogiczny jest swoim jądrem energii zasilającym całą tę konstrukcję, jądrem dającym impuls zmiany.

Zrównoważony dialog zachodzi na każdym poziomie poznania człowieka. Począwszy od podmiotu poznania, który styka się z problemem i go interioryzuje. Dochodzi tu do dialogu metafizycznego z własnym „Ja”. Ten etap w dialogowości jest bardzo istotny, ponieważ przygotowuje podmiot do procesu uświadamiania, tak ważnego dla zrównoważonego rozwoju.

Drugi poziom jest ściśle związany z pierwszym, ponieważ odnosi się do kontaktu rzeczywistego z drugim podmiotem/podmiotami. Na poziomie kontaktu rzeczywistego osoby w sposób diadyczny bądź grupowy dochodzą do wspólnej interakcji podczas której wymieniają się doświadczeniem własnych subiektywnych doświadczeń rzeczywistości w celu rozwiązania problemu w sytuacji spotkania. W relacji akceptacji oraz równości podmiotów Ja-Ty-My dochodzi do współpracy, czego skutkiem jest uzyskanie prawdy, sposobu rozwiązania problemu dotyczącego mikrowspólnoty (klasy szkolnej) i makrowspólnoty (społeczeństwa).

Trzeci poziom odnosi się do rozumienia, czyli pełnej interioryzacji i uświadomienia. Proces rozumowania oparty jest na kole hermeneutycznym w celu wydobywania prawdy wewnętrznej przez połączenie zawartości przedrozumienia jednostki oraz nowego doświadczenia zdobytego w kontakcie z współpartnerami dialogu. Dochodzi tu do znalezienia prawdy własnej, która w konsekwencji uzdalnia jednostkę dialogu do zbudowania i bycia częścią trwałej wspólnoty, wspólnoty komunikacji.

¹⁷ por. M. Sawicki, *Hermeneutyka pedagogiczna*, Warszawa 1996.

¹⁸ Ibidem.

Dialog ten łączy w sobie koncepcje dialektyki z wielu dziedzin naukowych, tak jak zrównoważony rozwój jest wzajemnym przenikaniem się płaszczyzny ekologicznej, ekonomicznej oraz społecznej. Zrównoważony dialog jest narzędziem zmiany odpowiadającym na podstawowe postulaty zrównoważonego rozwoju. Na przykład na pierwszą zasadę, która wybrzmiała już w deklaracji z Rio de Janeiro.

Głosi ona, iż istoty ludzkie stanowią centrum zrównoważonego rozwoju i mają prawo do zdrowego oraz twórczego życia w harmonii z przyrodą¹⁹. Stworzona przeze mnie metoda zrównoważonego dialogu którą aktualnie badam w sposób eksperymentalny w klasach III edukacji wczesnoszkolnej polega na wprowadzaniu dialogu w różnych płaszczyznach rozumienia. Zadaniem ucznia jest rozwiązanie sytuacji problemowej o charakterze społecznym (np. zbuduj dom dla bezdomnych, co ten dom powinien mieć itp.) poprzez pracę indywidualną (uczeń na kartce zapisuje swój pomysł rozwiązania problemów), następnie w parach dyskutują nad tą samą sytuacją problemową generując nowy sposób rozwiązania problemu. Po pracy w parach uczniowie przechodzą do pracy w grupach, gdzie nadal dyskutują nad problemem, czego owocem ma być wspólne rozwiązanie problemu i efekt końcowy w postaci fizycznego obiektu (np. model domu dla bezdomnych z kartonów). Na koniec uczniowie wspólnie w klasie wymieniają się opiniami, argumentami, np. co w jakim modelu można zmienić na lepsze i wybranie wspólnie - całą klasą najlepszej propozycji, najlepszego projektu.

Dialog ten poprzez formę metody kuli śnieżnej oddziałuje na trzech poziomach: podmiotu dialogu, poziomie kontaktu rzeczywistego z innym podmiotem oraz poziomie rozumienia (tu dochodzi do dialogu wewnętrznego). Już po kilku zajęciach eksperymentalnych wpłynęła ona na wrażliwość uczniów do problemów związanych z ekologią i przyrodą. Badani uświadamiają sobie, że są częścią przyrody, częścią świata. Ilość generowanych pomysłów przez uczniów: jak ochronić przyrodę i jak żyć z nią w symbiozie, ukazują kreatywność i potencjał uczniów do rozwiązywania problemów, na które warto uwrażliwić osoby dorosłe, co daje nowe światło na rozwiązanie problemów. Począwszy od dronów patrolujących lasy, po wspólne światowe akcje ochrony przyrody.

Pracując tą metodą odnoszę się zawsze na początku do samodzielnego generowania pomysłów uczniów, później do diad dialogicznych, dialogu w grupie i dokonując ewaluacji podejmowanych działań, dochodzimy do klasowego rozwiązania problemów. Taka praca tworzy sieć pomysłów i złożonych działań, które ukazują różne drogi rozwiązań problemów, a nawet sytuacji patowych (np. głód na świecie).

Inspiracją do wykreowania tego typu sytuacji problemowych były cele zrównoważonego rozwoju. Najnowszy raport o „osiągnięciu” celów zrównoważonego rozwoju Organizacji Narodów Zjednoczonych ukazuje, że świat już zrobił postępy, ale zaistniałe zmiany są nierówne, gdyż nie ma równego podziału korzyści wynikających z owych postępów. Dalej kobiety średnio trzy razy więcej czasu spędzają w domu bez pracy niż mężczyźni, w 2015 roku 85% ludności miast miała dostęp do wody z bezpiecznych źródeł, ale odsetek ten dla ludności wiejskiej wynosi zaledwie 55%, pomimo znacznej poprawy alarmująco duża liczba dzieci poniżej 5. roku życia cierpi z powodu niedożywiania. ONZ nawołuje Państwa i Rządy do współpracy i zmiany świata²⁰.

¹⁹ Z. Piątek, *Człowiek jako podmiot zrównoważonego rozwoju: konsekwencje filozoficzno-społeczne*, [w:] *Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka*, (red.) A. Papuziński. Bydgoszcz 2005, s. 22.

²⁰ <http://www.unic.un.org.pl/konferencjenz/raport-o-celach-zrownowazonego-rozwoju-2017>, (dostęp: 15.11.2017).

W związku z tym przekonuję pedagogów, nauczycieli, ludzi związanych z edukacją do wdrażania zmiany w społeczeństwach poprzez gamę działań edukacyjnych zrównoważonego dialogu! Dialog to nie jest rozmowa, dialog to działanie, uświadomienie, metoda dydaktyczna, ale również narzędzie zmiany. Jeżeli w edukacji nauczymy dzieci dialogu, czyli odniesiemy się do podstawowej potrzeby człowieka, potrzeby dialogu - jako ludzkość odniesiemy sukces. Młode pokolenie, które teraz zdobywa wiedzę w ławkach szkolnych, tylko czeka, aż popchniemy ich ku światu. Uzbrojeni w umiejętność dialogu będą potrafili rozpatrywać rozumowo obecną sytuację rzeczywistości i owe rozpatrywania wdrażać w systemie wspólnotowym generującym nową jakość życia, zrównoważoną jakością życia dla życia innych pokoleń.

III. Wspólnota dialogu a społeczeństwo

Dialog jest narzędziem zmiany, a ta zmiana polega na odczuwaniu przez człowieka, że jest częścią wspólnoty. Każda nasza decyzja nie wpływa tylko na indywidualne życie, ale zawsze fale podejmowanych przez nas decyzji rozprzestrzeniają jak woda w stawie, gdy rzucimy do niej kamień. Mamy być świadomą indywidualnością we wspólnocie, ale czy w ogóle potrzebna nam jest wspólnota?

Na to pytanie próbował odpowiedzieć Lew Wygotski, badając formy rozwiązywania problemów przez dzieci. Zastanawiało go mianowicie, czy wspólne rozwiązywanie problemów jest ważniejsze od pracy samodzielnej. Istnieją badania, które były zaprojektowane w ten sposób, że udało się owe pytanie przetestować eksperymentalnie²¹.

Spójrzmy na badanie Zygmunta Freuda, który przebadał dzieci w wieku od 3 do 5 r. ż. Dzieci pracowały z matkami nad rozdzielaniem mebelków do różnych pomieszczeń w domu dla lalek – kanapa do salonu, łóżko do sypialni itd. Matki miały pomagać dzieciom według własnego uznania, choć miały się wystrzegać „nauczania”. Zanim dzieci zaczęły prace, oceniono ich zdolność w zakresie pracy samodzielnej. Następnie zaraz po zakończeniu pracy z matką, oceniono ich samodzielność w wykonywaniu pracy²².

Po dokonaniu porównania grupy dzieci współpracujących z matką z grupą dzieci, które wykonywały zadania samodzielnie, okazało się, że dzieci współpracujące, poczyniły większe postępowania niż te, które pracowały indywidualnie. Co więcej, matki dające wskazówki były przydatne w omawianiu strategii lub podtrzymywały ukierunkowanie na cel. Matki te przyczyniły się do tego, iż ich dzieci poczyniły w pracy samodzielnej największe postępy²³.

Powyższe badania ukazują, że już będąc dzieckiem odczuwamy potrzebę współpracy, bycia z kimś, co korzystnie wpływa na rozwój człowieka. Antropologia, badając losy człowieka podkreśla, że każda jednostka ma swój udział w pierwszej wspólnocie jaką jest rodzina, ale również (co jest istotą tego artykułu) większej wspólnocie, takiej jak klasa, społeczeństwo, naród, ludzkość. Przykładowo sama definicja narodu wskazuje, że jest to wielka wspólnota ludzka, na którą wpływają czynniki polityczne, gospodarcze, społeczne i kulturowe na neutralnym podłożu etnicznym²⁴.

Ewa Stachowska twierdzi, że dialog budujący wspólnotę we współczesnej kulturze zanikł. Wszechobecne trendy globalizacyjne i postmodernistyczne przyczyniły się do tego, iż współczesność została owładnięta hedonizmem i *frommowskim modusem* posiadania, co

²¹ H. R. Schaffer, *Psychologia dziecka*, Warszawa 2011, s. 238.

²² Ibidem. s. 239.

²³ Ibidem. s. 239.

²⁴ B. Olszewska-Dyoziniak, *Zarys antropologii kulturowej*, Zielona Góra 2000, s. 141.

stanowi przyczynę zmiany życia człowieka w świat hiperkonsumpcji, komercjalizacji oraz produkcji²⁵.

Naprzeciw tym problemom wychodzi zrównoważony rozwój, który dąży do równowagi procesów ekologicznych, ekonomicznych oraz społecznych. Wspólnota dialogowa oparta na dialogu zrównoważonym opiera się na zasadzie partnerstwa. W edukacji zasada ta dotyczy przede wszystkim uczniów, nauczycieli i rodziców. Oparta jest na wielokierunkowych relacjach, równości, pomocy oraz odpowiedzialności. Oprócz realizacji wspólnego celu, dobrowolności uczestnictwa, określenia obowiązków, wzajemnej (wielostronnej) komunikacji istotna jest także empatia, życzliwość, altruizm, gotowość do wsparcia i zaangażowanie w działania szkolne. Zasada ta wymaga również określenia i ustalenia reguł, obszarów oraz ram szerokiej współpracy²⁶.

Peter Singer szczególnie zwraca uwagę na potrzebę budowy wspólnoty. Uważa on, iż do tej pory żyliśmy w świecie, który wydawał się niewyczerpanym źródłem zasobów. Nowe okoliczności, choćby wzrost temperatury, sprawia, że zaistniały nowe dosyć dziwne sposoby zabijania ludzi. „Rozpylając dezodorant w moim nowojorskim mieszkaniu – pisze P. Singer – mogę przyczynić się do śmierci mieszkańców Punta Arenas w Chile, którzy wiele lat później zachorują na raka skóry²⁷”. Te niewinne z pozoru działania ludzi pokazują jak istotne w naszym życiu są zmiany klimatyczne, które redefiniują pojęcie suwerenności narodu obok nierówności społecznych i ubóstwa (nie tylko wewnątrz państwa). Jest to bodziec do budowy nowych etycznych postaw „społeczeństwa globalnego”²⁸.

Zrównoważony dialog przez swoją trójpoziomowość oddziaływań buduje sieć działań podmiotów. Tę sieć możemy nazwać wspólnotą dialogową, która odpowiada na podstawowe założenie zrównoważonego rozwoju. Mamy rozwijać gospodarkę, działania środowiskowe, SPOŁECZEŃSTWO „tak, by przyszłym pokoleniom pozostawić środowisko przyrodnicze w stanie nie gorszym niż dzisiejszy. Musimy odnaleźć zasady współistnienia z przyrodą, uznając jej wartości oraz naszą odpowiedzialność za zachowanie wszelkich form życia na Ziemi²⁹”. Dosyć niepokornie, ale z nutką altruistycznego przekonania uważam, że zasada współistnienia znajduje się w dialogu.

IV. Dialogiczna droga ku zmianie, czyli utopia zmieniająca społeczeństwo

Współistnienie to specyficzna forma relacji, która jest podstawą dialogu. Relacja z-samym sobą, relacja z drugim człowiekiem, relacja ze światem. Zrównoważony dialog szczególnie uwypukla ten relacyjny charakter dialogowania. Ta dialektyczna, zrównoważona relacja szczególnie jest widoczna w zrównoważonym rozwoju organizacji, a przecież współczesne szkolnictwo ma przygotować uczniów do pracy na rynku przedsiębiorczym i gospodarczym, który ma ogromny wpływ na funkcjonowanie społeczeństwa.

Przedsiębiorstwa, które chcą konkurować na współczesnym rynku, muszą wdrażać innowacje. Często spotykamy się ze stwierdzeniem, że dzisiejsze społeczeństwo żyje

²⁵ E. Stachowska, *Mcświat a dialog w kulturze*, [w:] *Dialog w kulturze*, (red.) M. Szulakiewicz, Z. Karpus. Toruń 2003, s. 371.

²⁶ J. Karbowiczek, *Zasada partnerstwa edukacyjnego w edukacji wczesnoszkolnej*, [w:] *Artykuły Naukowe*, Kraków nr 11, 2013, s. 74.

²⁷ P. Singer, *Jeden świat. Etyka globalizacji*, Warszawa 2006, s. 188.

²⁸ Ł. Rąb, *Zrównoważony rozwój jako nowa umowa społeczna*, [w:] *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej*, Gliwice nr kol. 1961, 2016, s. 413.

²⁹ K. Jasikowska, E. Pająk-Ważna, M. Klarenbach, *Edukacja globalna w Małopolsce, Podmioty-Praktyki-Koonteksty*, Kraków 2015, s. 19.

w wieku innowacji, a firmy, które nie wprowadzają w swoją działalność nic innowacyjnego, obumierają. Konieczne bowiem jest budowanie tradycji innowacji w funkcjonowaniu przedsiębiorstw³⁰. Analogiczna sytuacja jest ze społeczeństwem.

Społeczeństwo potrzebuje innowacji, innowacji w rozumieniu i posługiwaniu się dialogiem. Prowadząc eksperyment nad zrównoważonym dialogiem, który hipotetycznie ma oddziaływać na stan wspólnoty, zaobserwowałam naturalność jej tworzenia i partycypacji osób, które przed badaniem pozostawały w alienacji. Dotychczasowe obserwacje uczniów mierzących się z problemami z zakresu zrównoważonego rozwoju ukazują, że w momencie, kiedy uczniowie sami generują swoje pomysły, potem je konfrontują w diadach, to w konsekwencji zaczynają się oswajać z grupą. W końcowej dyskusji zabierają głos i wygłaszają swoje racje osoby, które nigdy wcześniej same głosu nie zabierały, chyba, że poprosił o to nauczyciel.

Takiego zjawiska nie zaobserwowałam w grupie kontrolnej. Można więc wysnuć hipotetyczny wniosek, iż dialog przez początkowe dochodzenie do samorozumienia, następnie zetknięcia się z rzeczywistością (drugim człowiekiem), a potem ponownej interioryzacji, uzdalnia jednostkę od życia czynnego we wspólnocie. Uczniowie w grupie eksperymentalnej kontrolują siebie wzajemnie, by rozwiązać dany problem rozpatrując różne czynniki. Stworzona przeze mnie grupa eksperymentalna stała się laboratoryjnym mikro-okazem nowego społeczeństwa, które rozwiązuje problemy społeczne i świata za pomocą zrównoważonego dialogu, równocześnie wdrażając postulaty zrównoważonego rozwoju. To, co na początku wydawało się utopią, ożyło i zaczyna kiełkować.

Paradoks pedagogiki polega na tym, iż to, co filozofowie nazywają utopią, dla pedagoga jest fundamentem. Janusz Korczak czy św. Jan Bosko stworzyli niepowtarzalne dzieła pedagogiczne, których podstawą była utopia. Dlatego uwierzmy w utopię, która będzie innowacją dla społeczeństwa. Zasada współistnienia znajduje się w dialogu, ponieważ to on buduje relacje w mikro i makro obszarze społeczeństw. Tworzy siatki komunikacji i zmiany, dlatego zrównoważony dialog jako narzędzie zmiany przekształca społeczeństwo we wspólnotę. Wspólnotę, której wartości są oparte na zrównoważonym rozwoju, wspólnotę realizującą postulaty ratowania świata, wspólnotę, która będzie trwać dopóki będzie trwał dialog. Jeśli dialog zaniknie, jeśli o niego nie zawalczymy na polu edukacji, to zegar zagłady świata wybije ostatnią godzinę podczas chaotycznego milczenia ludzkości.

Zakończenie

We współczesnym świecie trzeba zauważyć, przed jak jakim zadaniem stoi współczesna cywilizacja. Zrównoważony rozwój w bardzo dobitny sposób ukazuje, że istnieje potrzeba dokonania transformacji od nowoczesności ekspansywnej do kierowania się paradygmatami redukcjonistycznymi³¹. Ograniczeniem w wydobywaniu surowców, cięć w dobrobycie i w standardzie życia od samych siebie jest oczywiście bardziej nieprzyjemne niż szukanie „winnego”, który dokonał tej zbrodni „światowej”. Nie tyle walczyliśmy o życie między sobą, co najpierw stoczyć walkę ze samym sobą, z inercją własnych przyzwyczajzeń, z immanentnym prawem człowieka „niech zawsze będzie tak samo”. Jeżeli sprzeciwimy się to będzie oznaczał on również sprzeciw wobec siebie samego.

Zmiana sposobu myślenia, działania społeczeństwa musi zacząć się indywidualnie w każdym człowieku, służyć temu powinien proces uświadczenia. Dlatego narzędziem tej zmiany jest edukacja pod postacią zrównoważonego dialogu. Zakorzeniając w młodym

³⁰ W. Janasz, *Innowacje w zrównoważonym rozwoju organizacji*, Warszawa 2011, s. 40.

³¹ H. .Welzer, *Samodzielne myślenie*, Słupsk 2016, s. 176.

pokoleniu owy sposób współpracy i relacji we społeczeństwie pojawi się szansa na prawdziwą zmianę, zmianę wspólnotową, gdzie świadomość życia i biosymbiozy będzie dla człowieka czymś naturalnym.

Nelson Mandela powiedział, że „Edukacja to najpotężniejsza broń jakiej można użyć, żeby zmienić świat”. Użyjmy więc tej broni, aby społeczeństwo - dzieci, młodzież, dorośli - chciało ze sobą rozmawiać. Nie papier, nie komputer, ale obecność namacalna. Twarz także „mówi”. Rozmowa czyni świat miejscem wspólnym, oswojonym., przestrzenią poszanowania i zrozumienia.

Każde spotkanie Ja i Ty staje się przez to bezprecedensowym wydarzeniem.³²

Bibliografia:

- Brzozowski S. *Idee. Wstęp do filozofii dojrzałości dziejowej*, Kraków 1990.
- Buber M. *Ja i Ty*, Warszawa 1992.
- Jacobi J. *Psychologia Junga*, Poznań 2014.
- Janasz W. *Innowacje w zrównoważonym rozwoju organizacji*, Warszawa 2011.
- Jankowska D., Grzelak-Klus M. (red.), *Pedagogika dialogu. Dialog jako droga rozumienia i samorozumienia*, Warszawa 2016.
- Jasikowska K., Pająk-Ważna E., Klarenbach M. *Edukacja globalna w Małopolsce, Podmioty Praktyki-Koonteksty*. Kraków 2015.
- Karpus Z. (red.) *Dialog w kulturze*, Toruń 2003
- Kopsztejn M., Szeligiewicz-Urban D., *O spotkaniu Ja i Ty- pedagogiczna recepcja przesłania filozofii dialogu [w:] Pedagogika dialogu. Nauczyciele dialogu*. Pod red. D. Jankowskiej, Warszawa 2011.
- Kruszyńska S., Bembenek K., Krupecka I. (red.), *Dialog. Idea i doświadczenie*, Gdańsk 2011.
- Lévinas E. *Inaczej niż być lub ponad sobą*, Warszawa 2000.
- Olszewska-Dyoziniak B. *Zarys antropologii kulturowej*, Zielona Góra 2000.
- Papuziński A. (red.) *Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka*, Bydgoszcz 2005.
- Rutkowiak J. *Pytanie, dialog, wychowanie*, Warszawa 1992.
- Szahaj A, *Krytyka, emancypacja, dialog. J. Habermas w poszukiwaniu nowego paradygmatu teorii krytycznej*, Kraków 1990.
- Sawicki M. *Hermeneutyka pedagogiczna*, Warszawa 1996.
- Schaffer H. R. *Psychologia dziecka*, Warszawa 2011.
- Singer P. *Jeden świat. Etyka globalizacji*, Warszawa 2006.
- Śnieżyński M. *Sztuka dialogu. Teoretyczne założenia a szkolna i akademicka rzeczywistość*, Kraków 2008.
- Welzer H. *Samodzielne myślenie*, Słupsk 2016.
- Wódz. K., Kulasa P. (red.) *Dialog, demokracja, społeczeństwo obywatelskie*, Dąbrowa Górnicza 2010.
- Zalewski D. (red.) *Dialog społeczny na poziomie regionalnym – ocena szans rozwoju*, Warszawa 2005.

³² M. Kopsztejn, D. Szeligiewicz- Urban, O spotkaniu Ja i Ty- pedagogiczna recepcja przesłania filozofii dialogu [w:] D. Jankowska (red.) Pedagogika dialogu. Nauczyciele dialogu. Warszawa 2011, s.53 – 54.

Artykuły:

Karbowniczek J. *Zasada partnerstwa edukacyjnego w edukacji wczesnoszkolnej*, [w:] *Artykuły Naukowe*, Kraków, nr 11, 2013.

Rąb L. *Zrównoważony rozwój jako nowa umowa społeczna*, [w:] *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej*, Gliwice, nr kol. 1961, 2016.

Strony internetowe:

UNIC WARSAW .

<http://www.unic.un.org.pl/konferencje/raport-o-celach-zrownowazonego-rozwoju-2017>.